

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі (січень-вересень 2024 р.). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2113-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

5. Науково-практичний коментар до ст. 111 Кримінального кодексу України URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1762-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-111-kriminalnogo-kodeksuukrayini.html>.

Юріков Олександр Олександрович,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТВОРЕННЯ, КЕРІВНИЦТВО ЕЛЕКТРОННО-КОМУНІКАЦІЙНОЮ ШАХРАЙСЬКОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ, А ТАКОЖ УЧАСТЬ У НІЙ: АНАЛІЗ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ (№ 10190 ВІД 25.10.2023)

Впровадження безготівкових форм розрахунків, розширення мереж різних фінансових установ, поява фінансово-кредитних організацій та активне використання новітніх інформаційних технологій фінансових операцій призвели до зростання шахрайства та іншої незаконної діяльності у сфері ринків фінансових послуг. Із появою безготівкових розрахунків схеми заволодіння грошовими коштами удосконалюються шахраями з кожним роком та набули неабиякої популярності серед злочинців. Кримінальні правопорушення такого виду є специфічними за процедурою доказування, адже фіксування електронних слідів кримінального правопорушення вимагає наявності спеціальних знань у галузі цифрових технологій [2].

З метою ефективної протидії шахрайства з використанням електронної комунікації та/або технічних засобів електронної комунікації, до Верховної Ради України 25 жовтня 2024 року подано законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за електронно-комунікаційне шахрайство», яким запропоновано доповнити КК України ст. 190-1 «Електронно-комунікаційне шахрайство», ст. 255-4 «Створення, керівництво електронно-комунікаційною шахрайською організацією, а також участь у ній», ст. 255-5 «Залучення до участі у електронно-комунікаційній шахрайській організації».

Стаття 255-4 проекту Закону у разі його прийняття буде спеціальною нормою по відношенню до ст. 255 КК України, а тому вони повинні мати спільні загальні ознаки складу кримінального правопорушення. Так, ст. 255-4 проекту Закону передбачає відповідальність за створення електронно-комунікаційної шахрайської організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами (ч. 1); надання послуг, участь у електронно-комунікаційній шахрайській організації (ч. 2); вчинення таких дій в умовах воєнного або надзвичайного стану або якщо вони вчинені організованою групою (ч. 3); створення спільноти електронно-комунікаційних шахрайських організацій, тобто об'єднання двох чи більше електронно-комунікаційних шахрайських організацій, керівництво такою спільнотою (ч. 4). Крім того, зазначена стаття передбачає заохочувальну норму, яка полягає в тому, що звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника електронно-комунікаційних шахрайських організацій, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про створення електронно-комунікаційної шахрайської організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю [3].

З огляду на зміст проекту ст. 255-4, можна зазначити, що їх зміст майже однаковий. Однак примітка до цієї статті утворює невідповідність та суперечність нових положень із вже чинними в КК України. Так, відповідно до примітки до ст. 255-4 проекту Закону під електронно-комунікаційною шахрайською організацією слід розуміти юридичну особу або об'єднання фізичних осіб (дві та більше), що діють без створення юридичної особи, які здійснюють діяльність спрямовану на протиправне

збирання, зберігання, обробку та використання персональних даних, інформації, яка містить банківську таємницю, у тому числі індивідуальну облікову інформацію, реквізити платіжного інструменту, платіжної картки, код авторизації, з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою з використанням електронної комунікації та/або технічних засобів електронних комунікацій [3]. Тоді як злочинною організацією є стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою організувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп [1].

Таким чином злочинна організація та електронно-комунікаційна шахрайська організація не мають спільних ознак. У зв'язку з цим виникає питання, чи є електронно-комунікаційна шахрайська організація різновидом злочинної організації. Ознаками злочинної організації є: 1) стійкість; 2) ієрархічність; 3) кількісний склад (п'ять і більше осіб); 4) мета – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Водночас ознаками електронно-комунікаційної шахрайської організації є: 1) кількісний склад (дві і більше особи) або юридична особа; 2) мета – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою з використанням електронної комунікації та/або технічних засобів електронних комунікацій.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», стійкість злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо). На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам указують, зокрема, такі

ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення. Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо [4].

Ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності [4].

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що електронно-комунікаційна шахрайська організація за своєю сутністю є групою осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення за попередньою змовою, оскільки не наділена ознаками злочинної організації.

Такі зміни до КК України можуть утворити колізії між ч. 2 ст. 28 та новою нормою (ст. 255-4 (проекту)). Крім того, не можна стверджувати, що ст. 255-4 проекту Закону є спеціальною по відношенню до ст. 255 КК України, а тому її розміщення в розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки».

Отже, з метою усунення колізії, пропонуємо примітку до ст. 255-4 проекту Закону викласти у такій редакції: «Під електронно-комунікаційною шахрайською організацією у цій статті та статті 255-5 цього Кодексу слід розуміти стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності, спрямованої на протиправне збирання, зберігання, обробку та використання персональних даних, інформації, яка містить банківську таємницю, у тому числі індивідуальну облікову інформацію, реквізити платіжного інструменту, платіжної картки, код авторизації, з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою з використанням електронної комунікації та/або технічних засобів електронних комунікацій учасниками цієї організації, або

керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп з цією самою метою».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3035>.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за електронно-комунікаційне шахрайство : пояснювальна записка до проекту Закону України від 25 жовт. 2024 р. № 10190. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=10190&conv=9>.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за електронно-комунікаційне шахрайство : проект Закону України від 25 жовт. 2024 р. № 10190. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=10190&conv=9>.

4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.